

Anonimizuota versija

Vertimas

C-61/24-1

Byla C-61/24 [*Lindenbaumer*]ⁱ

Prašymas priimti prejudicinį sprendimą

Gavimo data:

2024 m. sausio 29 d.

Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas:

Bundesgerichtshof (Vokietija)

Nutarties dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą priėmimo data:

2023 m. gruodžio 20 d.

Atsakovė ir apeliantė:

DL

Pareiškėjas ir kita apeliacinio proceso šalis:

PQ

<...>

BUNDESGERICHTSHOF (Aukščiausiasis Federalinis Teismas)

NUTARTIS

<...>

2023 m. gruodžio 20 d.

šėimos byloje

DL <...>,

atsakovė ir apeliantė,

ⁱ Šios bylos pavadinimas išgalvotas. Jis neatitinka jokios bylos šalies tikrojo vardo, pavardės ar pavadinimo.

<...>

prieš

PQ <...>,

pareiškėją ir kitą apeliacinio proceso šalį,

<...>

Bundesgerichtshof XII civilinių bylų kolegija <...> nutarė:

- I. Sustabdyti bylos nagrinėjimą.
- II. Europos Sąjungos Teisingumo Teismui pateikti šį prejudicinį klausimą dėl 2010 m. gruodžio 20 d. Tarybos reglamento (ES) Nr. 1259/2010, kuriuo įgyvendinamas tvirtesnis bendradarbiavimas santuokos nutraukimui ir gyvenimui skyrium taikytinos teisės srityje (toliau – reglamentas „Roma III“), 8 straipsnio išaiškinimo:

Pagal kokius kriterijus turi būti nustatoma sutuoktinių įprastinė gyvenamoji vieta, kaip ji suprantama pagal reglamento „Roma III“ 8 straipsnio a ir b punktus, visų pirma:

- ar tai, kad vienas iš sutuoktinių kaip diplomatas buvo komandiruotas į kitą valstybę, turi įtakos prezumpcijai, jog įprastinė gyvenamoji vieta yra priimančiojoje valstybėje, ar ši aplinkybė kaip tik neleidžia daryti tokios prezumpcijos;
- ar tam, kad būtų galima preziumuoti, jog valstybėje yra pagrįsta sutuoktinių įprastinė gyvenamoji vieta, reikalingas jų fizinis buvimas toje valstybėje tam tikrą laiką;
- ar įprastinės gyvenamosios vietos pagrindimo sąlyga yra tam tikro lygio socialinė ir šeiminė integracija atitinkamoje valstybėje?

Motyvai

- 1 A. Faktinės aplinkybės
- 2 Byla susijusi su 1965 m. gimusio pareiškėjo (toliau – sutuoktinis) ir 1964 m. gimusios atsakovės (toliau – sutuoktinė) santuokos nutraukimu.
- 3 Bylos šalys yra Vokietijos piliečiai, susituokę 1989 m. Santuokoje jiems gimė du dabar jau pilnamečiai vaikai.
- 4 2006 m. bylos šalys Berlyne išsinuomojo butą ir jame kartu gyveno. 2017 m. birželio mėn. sutuoktiniai beveik su visu savo namų ūkiu išsikraustė į Švediją, ten

sutuoktinis dirbo Vokietijos ambasadoje Stokholme. Iš savo gyvenamosios vietos Vokietijoje bylos šalys išsiregistravo 2017 m. birželio mėn. Kai sutuoktinis buvo perkeltas į Vokietijos ambasadą Maskvoje (Rusija), 2019 m. rugsėjo mėn. bylos šalys su savo namų ūkiu iš Stokholmo persikėlė į Maskvą ir apsigyveno bute, esančiame ambasados teritorijoje. Sutuoktinis ambasadoje dirba patarėju, jis moka rusų kalbą, sutuoktinė – nemoka. Sutuoktinė, kaip ambasados darbuotojo šeimos narė, taip pat buvo registruota šiame bute ambasados teritorijoje; ji Rusijoje užregistravo ir savo automobilį. Abi bylos šalys turi diplomatinę pasą.

- 5 Nuomojamą butą Berlyne bylos šalys pasiliko ketindamos jame vėl gyventi, kai sutuoktinis baigs darbą užsienyje. Nuo 2019 m. rugsėjo mėn. šiame bute gyvena bylos šalių pilnametė dukra. Taip pat nuo šio laiko kai kurias buto dalis bylos šalys pernuomojo, šios nuomos sutartys baigėsi 2020 m. gegužės mėn. pabaigoje – birželio mėn.
- 6 2020 m. sausio mėn. sutuoktinė išvyko į Berlyną dėl operacijos; gydymo Maskvoje ji atsisakė. Po operacijos sutuoktinė gyveno savo ir sutuoktinio nuomojamame bute Berlyne, taip pat į Berlyną iš Maskvos parsisiuntė vasarinius drabužius. 2020 m. rugpjūčio–rugsėjo mėn. sutuoktinis taip pat buvo Berlyne ir gyveno šiame nuomojamame bute. Bylos šalys Berlyne kartu susitiko su draugais. 2020 m. Kalėdas ir 2020–2021 m. Naujųjų metų išvakares sutuoktinis su savo ir sutuoktinės sūnumi praleido pas savo tėvus Koblence.
- 7 2021 m. vasario mėn. sutuoktinė grįžo į Maskvą ir gyveno bute ambasados teritorijoje. Kaip nurodė sutuoktinis, 2021 m. kovo 17 d. jie vaikams pranešė, kad nori skirtis. Būdama bute Maskvoje, sutuoktinė persinešė į atskirą kambarį daiktus, kuriuos ketino pasiimti į Berlyną. 2021 m. gegužės 23 d. ji grįžo į Berlyną ir nuo to laiko gyvena savo ir sutuoktinio nuomojamame bute. Sutuoktinis toliau gyvena bute ambasados teritorijoje.
- 8 2021 m. liepos 8 d. sutuoktinis *Amtsgericht* (apylinkės teismas) pateikė prašymą nutraukti santuoką. Jis nurodė, kad nuo 2020 m. sausio mėn. su sutuoktine gyvena atskirai – ji tik trumpam 2021 m. kovo mėn. buvo atvykusi į Maskvą ir nuo to laiko jie galutinai gyvena skyrium.
- 9 Sutuoktinė dėl prašymo nutraukti santuoką pareiškė prieštaravimą motyvuodama tuo, kad ji ir sutuoktinis gyvena skyrium ne ilgiau kaip nuo 2021 m. gegužės mėn. Nuo 2020 m. sausio 15 d. iki 2021 m. vasario 26 d. ji gyveno Berlyne, nes čia gydėsi. Anksčiau grįžti į Maskvą negalėjo dėl sveikatos būklės ir su COVID-19 susijusių apribojimų. Iki išvykimo iš Maskvos 2021 m. gegužės 23 d. sutuoktinė čia rūpinosi savo ir sutuoktinio namų ūkiu. Be to, kai sutuoktinis po insulto gydėsi ligoninėje, paskui – sanatorijoje Rusijoje, ji jam nunešdavo drabužius.
- 10 2022 m. sausio 26 d. nutartimi *Amtsgericht* prašymo nutraukti santuoką netenkino motyvuodamas tuo, kad dar nepraėjo metai gyvenant skyrium (kaip to reikalaujama pagal Vokietijos teisę), o priešasčių nutraukti santuoką nepraėjus šiam laikotarpiui nėra (*BGB (Bürgerliches Gesetzbuch* – Civilinis kodeksas)

1565 straipsnio 2 dalis). *Kammergericht* (aukštesnysis apygardos teismas), išnaginėjęs sutuoktinio dėl to paduotą skundą ir pateikęs teisinę nuorodą, nutraukė bylos šalių santuoką pagal Rusijos materialinę teisę. Sprendimą teismas motyvavo argumentu, kad santuokos nutraukimui taikytina teisė nustatoma pagal reglamento „Roma III“ 8 straipsnį, nes bylos šalys nepasirinko taikytinos teisės pagal reglamento „Roma III“ 5 straipsnį. Šiuo atveju taikomas reglamento „Roma III“ 8 straipsnio b punktas, taigi Rusijos materialinė teisė; *renvoi* pagal reglamento „Roma III“ 11 straipsnį negalimas. Teismo manymu, remiantis bylos šalių pateikta informacija, preziumuotina, kad sutuoktinio įprastinė gyvenamoji vieta tebėra Maskvoje, o sutuoktinės įprastinė gyvenamoji nėra Maskvoje tik nuo jos išvykimo į Vokietiją 2021 m. gegužės 23 d., taigi trumpiau nei vieni metai iki bylos iškėlimo *Amtsgericht* 2021 m. liepos 8 d.

- 11 Dėl šio sprendimo sutuoktinė padavė apeliacinį skundą, kurį jai buvo leista paduoti; juo sutuoktinė siekia, kad santuoka būtų nutraukta pagal Vokietijos materialinę teisę ir kartu su sprendimu dėl santuokos nutraukimo būtų *ex officio* priimtas sprendimas dėl kompensacinio teisių į pensiją perskirstymo.
- 12 B. Dėl teisinės padėties
- 13 I. Reglamento „Roma III“ 8 straipsnyje nustatyta:
- „Šalims nepasirinkus taikytinos teisės pagal 5 straipsnį, santuokos nutraukimui ir gyvenimui skyrium taikoma teisė tos valstybės:
- a) kurioje bylos iškėlimo teisme metu yra sutuoktinių įprastinė gyvenamoji vieta; arba, jei ši sąlyga netenkinama;
 - b) kurioje buvo sutuoktinių paskiausia įprastinė gyvenamoji vieta, su sąlyga, kad gyvenimo toje valstybėje laikotarpis nesibaigė daugiau nei prieš vienerius metus iki bylos iškėlimo teisme, jei bylos iškėlimo teisme metu vienas iš sutuoktinių toje valstybėje tebegyvena; arba, jei ši sąlyga netenkinama;
 - c) kurios pilietybę bylos iškėlimo teisme metu turi abu sutuoktiniai; arba, jei ši sąlyga netenkinama;
 - d) kurios teisme iškelta byla.“
- 14 II. Jei bylos šalių santuokos nutraukimui būtų taikytina Rusijos materialinė teisė, pagal 1995 m. gruodžio 29 d. Rusijos Federacijos šeimos kodekso (pateiktas: *Bergmann, Ferid, Henrich, Internationales Ehe- und Kindschaftsrecht* (Tarptautinė santuokos ir vaikų teisė) [2021 m. kovo 10 d.], šalis: Rusijos Federacija, p. 52) 23 straipsnio 1 punktą turėtų būti priimtas sprendimas dėl santuokos nutraukimo sutuoktinių bendru sutikimu nenurodžius santuokos nutraukimo priežasčių, nes sutuoktinė neprašė atmesti sutuoktinio skundo, todėl santuokos nutraukimui kaip tokiam nebeprieštarauja. Jei būtų taikytinos Rusijos santuokos nutraukimo taisyklės, kompensacinis teisių į pensiją perskirstymas

(Rusijos teisėje jis nenumatytas) turėtų būti atliekamas tik remiantis EGBGB (*Einführungsgesetz zum Bürgerlichen Gesetzbuche* – Civilinio kodekso įvadinis įstatymas) 17 straipsnio 4 dalies antru sakiniu, kuriame nustatyta:

„Kitais atvejais kompensacinis teisių į pensiją perskirstymas atliekamas vieno iš sutuoktinių prašymu pagal Vokietijos teisę, kai vienas iš sutuoktinių per santuokos laiką įgijo teisę į pensiją iš nacionalinio pensijų fondo, jei kompensacinis teisių į pensiją perskirstymas, visų pirma atsižvelgiant į abiejų šalių ekonominius santykius per visą santuokos laiką, nėra nesąžiningas.“

15 Prašymas atlikti kompensacinį teisių į pensiją perskirstymą pagal Vokietijos teisę šioje byloje nebuvo pateiktas, taigi sprendimas dėl santuokos nutraukimo pagal Rusijos teisę turėtų būti priimamas atskirai.

16 III. Jei santuokos nutraukimui būtų taikytina Vokietijos materialinė teisė, bylos šalių santuoka turėtų būti nutraukta pagal BGB 1565 straipsnį. Taip yra dėl to, kad santuoka žlugo, nes sutuoktinių bendro gyvenimo nėra ilgiau kaip metus ir negalima tikėtis, kad sutuoktiniai jį atkurs. Jei būtų taikytinos Vokietijos santuokos nutraukimo taisyklės, kompensacinis teisių į pensiją perskirstymas pagal Vokietijos teisę turėtų būti atliekamas remiantis EGBGB 17 straipsnio 4 dalies pirmu sakiniu, kuriame nustatyta:

„Kompensaciniam teisių į pensiją perskirstymui taikoma teisė, kuri pagal Reglamentą (ES) Nr. 1259/2010 taikoma ir santuokos nutraukimui; kompensacinis teisių į pensiją perskirstymas atliekamas tik jei pagal minėtą teisės normą taikytina Vokietijos teisė ir šis institutas numatytas vienos iš valstybių, kurių piliečiai yra sutuoktiniai prašymo nutraukti santuoką *lis pendens* pradžios momentu, teisėje.“

17 Jei būtų taikytinos Vokietijos santuokos nutraukimo taisyklės, sprendimas dėl kompensacinio teisių į pensiją perskirstymo turėtų būti priimamas *ex officio* – taigi tam nereikėtų vieno iš sutuoktinių prašymo – kartu su sprendimu susietose santuokos nutraukimo bylose pagal *FamFG* (*Gesetz über das Verfahren in Familiensachen und in den Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit* – Įstatymas dėl teismo proceso šeimos bylose ir ypatingosios teisenos klausimų) 137 straipsnio 1 ir 2 dalis ir 142 straipsnio 1 dalies pirmą sakinį.

18 *FamFG* 137 straipsnyje nustatyta (ištraukos):

„1. Santuokos nutraukimo ir paskesnės bylos turi būti nagrinėjamos kartu ir jose turi būti priimamas bendras sprendimas (susietos bylos).

2. Paskesnės bylos yra:

1) kompensacinio teisių į pensiją perskirstymo bylos,

<...>

kai turi būti priimamas sprendimas dėl santuokos nutraukimo ir ne vėliau kaip prieš dvi savaites iki žodinio bylos nagrinėjimo pirmojoje instancijoje santuokos nutraukimo byloje vieno iš sutuoktinių prašymu iškeliama šeimos byla. *Versorgungsausgleichsgesetz* [Kompensacinio teisių į pensiją perskirstymo įstatymas] 6–19 ir 28 straipsniuose numatytais atvejais prašymas dėl kompensacinio teisių į pensiją perskirstymo nebūtinai.“

19 *FamFG* 142 straipsnio 1 dalies pirmame sakinyje nustatyta:

„Santuokos nutraukimo atveju visose susietose šeimos bylose turi būti priimama bendra nutartis.“

20 C. Dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą pateikimo Europos Sąjungos Teisingumo Teismui

21 [Argumentai dėl pareigos pateikti prašymą priimti prejudicinį sprendimą] <...>

I.

22 Paduoti apeliacinį skundą pagal *FamFG* 70 straipsnio 1 dalį leidžiama ir jis yra priimtinas; visų pirma sutuoktinė turi teisę paduoti apeliacinį skundą.

23 [Pateikiami argumentai] <...>

24 <...>

II.

25 Apeliacinio skundo pagrįstumas priklauso nuo to, ar skundą nagrinėjęs teismas nepadarė teisės klaidos preziumuodamas, kad bylos šalių santuokos nutraukimui pagal reglamento „Roma III“ 8 straipsnio b punktą taikoma Rusijos teisė.

26 [Pateikiami argumentai] <...>

27 <...>

28 1. Teisiniai atspirties taškai, kuriais rėmėsi skundą nagrinėjęs teismas, yra tinkami.

29 a) Skundą nagrinėjęs teismas pagrįstai preziumavo, kad tarptautinė Vokietijos teismų jurisdikcija byloje kyla iš 2003 m. lapkričio 27 d. Tarybos reglamento (EB) Nr. 2201/2003 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo bei vykdymo, panaikinančio Reglamentą (EB) Nr. 1347/2000 (toliau – reglamentas „Briuselis IIa“), 3 straipsnio 1 dalies a punkto trečios įtraukos, siejamos su 2019 m. birželio 25 d. Tarybos reglamento (ES) 2019/1111 dėl jurisdikcijos ir sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis bei tarptautiniu vaikų grobimu, pripažinimo ir vykdymo (toliau – reglamentas „Briuselis IIb“), 100 straipsnio 2 dalies. [Pateikiami argumentai] <...>

- 30 b) Skundą nagrinėjęs teismas taip pat pagrįstai preziumavo, kad santuokos nutraukimui taikytina teisė kyla iš reglamento „Roma III“ 8 straipsnio, nes bylos šalys iki žodinio bylos nagrinėjimo pirmojoje instancijoje pabaigos (žr. EGBGB 46e straipsnio 2 dalies pirmą sakinį, siejamą su reglamento „Roma III“ 5 straipsnio 2 ir 3 dalimis) nepasirinko teisės pagal reglamento „Roma III“ 5 straipsnį. [Pateikiami argumentai] <...>
- 31 2. Atsižvelgiant į reglamento „Roma III“ 8 straipsnyje nustatytą siejamąjį veiksnį, pirmiausia svarbu tai, ar bylos šalys pagrindė įprastinę gyvenamąją vietą Rusijoje, kaip preziumavo skundą nagrinėjęs teismas. Tai galėtų atrodyti abejotina jau vien dėl aplinkybės, kad sutuoktinis į Rusiją buvo komandiruotas kaip diplomatas ir gyvenamąją vietą Vokietijos ambasados Maskvoje teritorijoje deklaravo ne savanoriškai, o dėl to, kad tai padaryti privalėjo pagal tarnybos nuostatus, kaip neginčijamai argumentavo sutuoktinė. Todėl kyla klausimas, pagal kokius kriterijus turi būti nustatoma sutuoktinių įprastinė gyvenamoji vieta, kaip ji suprantama pagal reglamento „Roma III“ 8 straipsnio a ir b punktus, visų pirma ar tai, kad sutuoktinis kaip diplomatas buvo komandiruotas į kitą valstybę, turi įtakos prezumpcijai, jog sutuoktinių įprastinė gyvenamoji vieta yra priimančiojoje valstybėje, ar ši aplinkybė kaip tik prieštarauja tokiai prezumpcijai. Šis klausimas yra reikšmingas priimant sprendimą byloje jau vien dėl to, kad santuokos nutraukimui nebūtų taikoma Rusijos materialinė teisė, jei sutuoktiniai nebūtų galėję pagrįsti įprastinės gyvenamosios vietos Rusijoje.
- 32 a) Skundą nagrinėjusio teismo manymu, tai, kad bylos šalys dėl sutuoktinio, kaip diplomato, profesinės veiklos persikėlė į Maskvą, neturi įtakos vertinant, ar ten buvo pagrįsta bylos šalių įprastinė gyvenamoji vieta, kaip ji suprantama pagal reglamento „Roma III“ 8 straipsnį. Taip yra dėl to, kad bylos šalys į priimančiąją valstybę persikėlė neapibrėžtam laikui, kaip patvirtina ir sutuoktinės paaiškinimas, kad 2021 m. jie kapitališkai renovavo nuomojamą butą Berlyne, ketindami senatvėje jame nuolat gyventi.
- 33 b) Į klausimą, ar diplomatai iš esmės gali pagrįsti įprastinę gyvenamąją vietą priimančiojoje valstybėje, *Cour d'appel de Luxembourg* (Liuksemburgo apeliacinis teismas) sprendime (žr. 2007 m. birželio 6 d. Sprendimą *The European Legal Forum* 2007, 31642, p. 11–145; santrauka vokiečių k.: www.unalex.eu [Sprendimas LU-26]) atsakė neigiamai; tiesa, šis sprendimas buvo priimtas dėl 2000 m. gegužės 29 d. Tarybos reglamento (EB) Nr. 1347/2000 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis abiejų sutuoktinių vaikams, pripažinimo bei vykdymo (toliau – reglamentas „Briuselis II“), 2 straipsnio 1 dalies a punkto.
- 34 To sprendimo faktinės aplinkybės buvo panašios kaip šiuo atveju. Sutuoktinis toje byloje buvo paskirtas Liuksemburgo ambasadoriumi Graikijoje ir prieš kelerius metus iki prašymo nutraukti santuoką pateikimo su šeima persikėlė į Atėnus. *Cour d'appel de Luxembourg* nurodė negalintis preziumuoti, kad sutuoktinio valia būtų buvusi įprastinį savo interesų centrą pagrįsti priimančiojoje valstybėje. Gyvenimo priimančiojoje valstybėje trukmė priklauso tik nuo diplomatinių funkcijų

vykdymo trukmės; šios funkcijos priskiriamos tik atstovaujamosios valstybės vyriausybės nurodymu. Diplomato buvimas priimančiojoje valstybėje yra atsiktinis, nes vyriausybė gali jį perkelti į bet kurią kitą vietą, terminuotas, nes apskritai būna apribotas keleriais metais, ir neapibrėžtas, nes vyriausybė gali bet kada jį paskirti į kitas pareigas arba jam priskirti naują funkciją. Tai, kad ne tik profesinis, bet ir šeiminis ir socialinis sutuoktinio gyvenimas vyksta daugiausia priimančiojoje valstybėje, tėra pavedimo jam vykdyti diplomato funkciją pasekmė. Diplomato ketinimo integruotis priimančiojoje valstybėje nėra. Tokia integracija priimančiojoje valstybėje netgi galėtų būti nesuderinama su diplomatine funkcija – ji kaip tik reikalauja išlaikyti nepriklausomumą priimančiosios valstybės atžvilgiu.

- 35 c) Apeliacinis skundas grindžiamas minėtu sprendimu; jame teikiama nuomonė, kad ir taikant reglamento „Roma III“ 8 straipsnį sąlygos, kurioms esant galėtų būti pagrindžiama diplomato šeimos narių įprastinė gyvenamoji vieta priimančiojoje valstybėje, *a priori* netenkinamos. Veikiau priešingai, sutuoktinio, kaip diplomato Vokietijos ambasadoje Maskvoje, profesinė padėtis prieštarauja įprastinės gyvenamosios vietos Rusijoje pagrindimui. Nors nebuvo planuota, kad bylos šalių gyvenimas Maskvoje truks tam tikrą apibrėžtą laikotarpį (t. y. nebuvo nustatytas aiškus terminas), pagal savo pobūdį jis yra laikinas, o ne ilgalaikis. Bylos šalys ketino grįžti į Vokietiją, kai tik sutuoktinis baigs darbą Vokietijos ambasadoje Maskvoje (arba kitoje atstovybėje užsienyje), ir tai matyti jau iš aplinkybės, kad sutuoktiniai pasiliko nuomojamą butą Berlyne, nors dalį jo ir pernuomojo. Būdami Berlyne jie galėjo šiuo butu ir toliau naudotis. Be to, gyventi Maskvoje bylos šalys nusprendė ne savo noru, o dėl to, kad dirbti ten sutuoktinį, kaip diplomata, paskyrė jo darbdavys. Sutuoktiniai negalėjo laisvai pasirinkti ir išsinuomoti buto Maskvoje; priešingai, pagal tarnybos nuostatus jie turėjo apsigyventi bute, esančiame Vokietijos ambasados Maskvoje teritorijoje. Taigi bylos šalys – kaip ir kiti Vokietijos diplomatai – gyveno atskirtoje teritorijoje; teisiškai tos erdvės vertinti kaip ekstrateritorinės greičiausiai negalima, bet profesiniu, socialiniu ir kultūriniu aspektais ji faktiškai yra tam tikras „Vokietijos anklavas“. Dėl to bylos šalių fizinio buvimo Rusijoje reikšmė tampa sąlyginė, tai taip pat prieštarauja socialinių ryšių šioje valstybėje pagrindimui. Net ir gyvendami Maskvoje, sutuoktiniai išlaikė intensyvius ryšius su Vokietija. Pavyzdžiui, išliko jų šeiminiai ryšiai su pilnamete dukra, kuri nuo 2019 m. rugsėjo mėn. gyvena jų nuomojamame bute Berlyne.
- 36 Sutuoktinis apeliaciniame procese teigia, jog Sąjungos teisėje numatytos sąsajos su įprastine gyvenamąja vieta prasmė ir tikslas negali būti tai, kad diplomatams, kurie dėl savo profesinės veiklos pagal 1961 m. balandžio 18 d. Vienos konvencijos dėl diplomatinių santykių (*BGBI*. II, 1964, p. 957, 977) 31 straipsnio 1 dalį priimančiojoje valstybėje naudojami imunitetu, juos perkėlus į kitą šalį būtų taikoma vis kitos gyvenamosios vietos valstybės (santuokos nutraukimo) teisė.
- 37 d) Į šį klausimą Teisingumo Teismo jurisprudencijoje kol kas nėra atsakyta. Teisingumo Teismas reglamento „Briuselis IIa“ 3 straipsnio 1 dalies a punktą ir 2008 m. gruodžio 18 d. Tarybos reglamento (EB) Nr. 4/2009 dėl jurisdikcijos,

taikytinos teisės, teismo sprendimų pripažinimo ir vykdymo bei bendradarbiavimo išlaikymo prievolių srityje (toliau – Europos išlaikymo reglamentas) 3 straipsnio a ir b punktus aiškino taip, kad, siekiant nustatyti įprastinę gyvenamąją vietą, kaip ji suprantama pagal šias nuostatas, lemiamu veiksniu negali būti laikomas atitinkamų sutuoktinių, kaip Europos Sąjungos sutartininkų, paskirtų į jos delegaciją trečiojoje valstybėje ir tariamai turinčių diplomatinį statusą toje trečiojoje valstybėje, statusas (žr. 2022 m. rugpjūčio 1 d. Teisingumo Teismo sprendimo byloje C-501/20, *FamRZ*, 2022, p. 1466, 58 ir paskesnius punktus). Vis dėlto šiuo atveju kalbama apie reglamentą „Roma III“, kuriam negalima taip paprastai pritaikyti jurisprudencijos dėl reglamento „Briuselis IIa“ ir Europos išlaikymo reglamento. Visų pirma teisinės ir faktinės sąlygos, susiklosčiusios gyvenamosios vietos valstybės socialinėje aplinkoje, nėra vienodai svarbios nustatant taikytinas santuokos nutraukimo taisykles ir vertinant teisę į išlaikymo reikalavimą ir tokio reikalavimo dydį. Be to, minėtas sprendimas buvo priimtas kaip tik ne dėl diplomatų, o dėl Europos Sąjungos sutartininkų – jie buveinėje Briuselyje nebuvo rotuojami, taip pat nebuvo įmanoma konstatuoti, ar jie ketina grįžti į kilmės valstybę. Apeliaciniame skunde, be kita ko, tvirtinama, kad šiuo atveju nėra reikšminga tai, ar diplomato statusas savaime (ir iš jo kylantis imunitetas) galėtų prieštarauti įprastinės gyvenamosios vietos priimančiojoje valstybėje pagrindimui; priešingai, kyla klausimas, ar į atstovybę užsienyje paskirto diplomato veiklos pobūdis ir savitumas, atsižvelgiant į aplinkybes, susiklosčiusias dėl šių pareigų, prieštarauja įprastinės gyvenamosios vietos priimančiojoje valstybėje prezumpcijai.

- 38 e) Teismo kolegijos manymu, nėra aišku, kokią įtaką įprastinės gyvenamosios vietos Maskvoje pagrindimui turi tai, kad bylos šalys turėjo persikelti į šį miestą neapibrėžtam laikui dėl sutuoktinio, kaip diplomato, profesinės veiklos. Bet kuriuo atveju, atliekant vertinimą, gali reikėti atsižvelgti į tai, kad persikelti į Maskvą bylos šalys nusprendė ne savo noru, o dėl to, kad sutuoktinis buvo paskirtas čia eiti pareigas. Tą patį tikriausiai reikėtų pasakyti apie aplinkybę, kad sutuoktinio darbo šioje valstybėje trukmė (kuri šiaip ar taip yra ribota) iš esmės nepriklauso nuo jo valios. Be to, sutuoktiniai negalėjo pasirinkti gyvenamosios vietos Rusijoje, jie taip pat pasiliko butą Berlyne tam, kad, sutuoktiniui baigus dirbti užsienyje, galėtų į jį grįžti. Jei reikėtų atsižvelgti į visas šias aplinkybes ir jas įvertinti bendrai, į klausimą, ar bylos šalys galėjo pagrįsti įprastinę gyvenamąją vietą Rusijoje, būtų galima atsakyti neigiamai. Vis dėlto, teismo kolegijos nuomone, nesant atitinkamos Teisingumo Teismo jurisprudencijos, bet kuriuo atveju nėra aišku, kokį poveikį apibrėžiant sąvoką „įprastinė gyvenamoji vieta“, kaip ji suprantama pagal reglamento „Roma III“ 8 straipsnio a ir b punktus, turi asmens, kaip diplomato, komandiravimas.
- 39 3. Neaišku ir tai, pagal kokius kriterijus turi būti nustatoma sutuoktinių įprastinė gyvenamoji vieta, kaip ji suprantama pagal reglamento „Roma III“ 8 straipsnio a ir b punktus. Visų pirma reikia išsiaiškinti, ar tam, kad būtų galima preziumuoti, jog valstybėje buvo pagrįsta sutuoktinių įprastinė gyvenamoji vieta, reikalingas jų fizinis buvimas toje valstybėje tam tikrą laiką ir ar įprastinės gyvenamosios vietos pagrindimas suponuoja tam tikro lygio socialinę ir šeimines

integraciją atitinkamoje valstybėje. Šie klausimai yra reikšmingi priimant sprendimą byloje, nes sutuoktinių santuokos nutraukimui Rusijos materialinė teisė būtų taikoma tik tokiu atveju, jei (ir) sutuoktinė būtų pagrindusi savo įprastinę gyvenamąją vietą Rusijoje ir ši aplinkybė būtų išnykusi likus ne daugiau kaip vieniems metams iki bylos iškėlimo *Amtsgericht* 2021 m. liepos 8 d. Šie klausimai neprarastų reikšmingumo priimant sprendimą byloje net ir – priešingai, nei manė skundą nagrinėjęs teismas – preziumavus, jog sutuoktinė dėl to, kad nuo 2020 m. sausio mėn. iki 2021 m. vasario mėn. fiziškai buvo Berlyne, (vėl) pagrindė savo įprastinę gyvenamąją Vokietijoje. Taip yra dėl to, kad ir tokiu atveju, sutuoktinei grįžus į Maskvą 2021 m. vasario mėn., kai ji dar išvelgė galimybių tęsti santuoką, galėjo būti iškart (iš naujo) pagrindžiama jos įprastinė gyvenamoji vieta Rusijoje, jei būtų laikomasi nuomonės, kad tam nereikalinga minimali gyvenimo šalyje trukmė ir socialinė ir šeimatinė integracija.

- 40 a) Remiantis Teisingumo Teismo jurisprudencija, sąvoką „įprastinė gyvenamoji vieta“ reikia aiškinti autonomiškai, atsizvelgiant į nuostatų, kuriose ji minima, kontekstą ir atitinkamo reglamento tikslus (žr. 2023 m. liepos 6 d. Teisingumo Teismo sprendimo byloje C-462/22, *FamRZ*, 2023, p. 1479, 26 punktą, 2021 m. lapkričio 25 d. sprendimo byloje C-289/20, *FamRZ*, 2022, p. 215, 39 punktą ir 2018 m. birželio 28 d. sprendimo byloje C-512/17, *FamRZ*, 2018, p. 1426, 40 punktą – visi šie sprendimai priimti dėl reglamento „Briuselis IIa“). Teisingumo Teismas kol kas nėra pateikęs nuomonės dėl šios sąvokos aiškinimo pagal reglamentą „Roma III“.
- 41 b) Klausimu, kaip įprastinė gyvenamoji vieta turi būti suprantama pagal reglamento „Roma III“ 8 straipsnio a ir b punktus, teisinėje literatūroje vokiečių kalba nesutariama.
- 42 aa) Reglamento „Roma III“ 10 konstatuojamosios dalies pirmoje pastraipoje nustatyta, kad šio reglamento dalykinė taikymo sritis ir dėstomoji dalis turėtų atitikti reglamentą „Briuselis IIa“. Tuo remiantis – tokios nuomonės laikėsi ir skundą nagrinėjęs teismas – kai kurioje Vokietijos teisinėje literatūroje daroma išvada, kad sąvoka „įprastinė gyvenamoji vieta“, vartojama reglamente „Roma III“, turi būti suprantama lygiai taip pat, kaip suprantama sąvoka „nuolatinė gyvenamoji vieta“¹, vartojama reglamente „Briuselis IIa“ (žr. C. Althammer, S. Mayer, 12 punktas dėl reglamento „Roma III“ 5 straipsnio; C. Althammer, M. Tolani, 6 ir 7 punktai dėl reglamento „Roma III“ 8 straipsnio; O. Jauernig, C. Budzikiewicz, *BGB*, 19-as leidimas, 9 ir 2 punktai dėl Reglamento (ES) 1259/2010 5–16 straipsnių; NK-BGB, P. Gruber, 3-ias leidimas, 15 punktas dėl reglamento „Roma III“ 3 straipsnio; C. Grüneberg, K. Thorn, *BGB*, 83-ias leidimas, 3 punktas dėl reglamento „Roma III“ 5 straipsnio; M. Andrae, *Internationales Familienrecht* (Tarptautinė šeimos teisė), 4-as leidimas, 26 punktas dėl 3 straipsnio ir 64 punktas dėl 2 straipsnio; R. Hausmann, *Internationales und Europäisches Familienrecht* (Tarptautinė ir Europos šeimos

¹ Abiejų reglamentų redakcijose vokiečių kalba vartojama ta pati sąvoka – *gewöhnliche Aufenthalt* (vertėjo pastaba).

teisė), 2-as leidimas, A 370 ir A 424 punktai; M. Winter, *Internationales Familienrecht bei Fällen mit Auslandsbezug* (Tarptautinė šeimos teisė su užsieniu susijusiais atvejais) 181 punktas; P. Gruber, *IPRax*, 2012, p. 381, 385).

- 43 Remdamasis Teisingumo Teismo jurisprudencija dėl reglamento „Briuselis IIa“ 3 straipsnio 1 dalies a punkto (žr. 2022 m. rugpjūčio 1 d. Teisingumo Teismo sprendimo byloje C-501/20, *FamRZ*, 2022, p. 1466, 44 punktą ir 2021 m. lapkričio 25 d. sprendimo byloje C-289/20, *FamRZ*, 2022, p. 215, 57 ir 58 punktus), skundą nagrinėjęs teismas sąvoką „įprastinė gyvenamoji vieta“, vartojamą reglamento „Roma III“ 8 straipsnio a ir b punktuose, atitinkamai aiškino taip, kad jai iš esmės būdingi du aspektai: subjektyvusis – sutuoktinio valia įprastinį savo interesų centrą nustatyti tam tikroje vietoje (*animus manendi*), ir objektyvusis – pakankamai nuolatinio pobūdžio buvimas atitinkamos valstybės narės teritorijoje. Lemiamą reikšmę perkeliant įprastinę gyvenamąją vietą pirmiausia turi suinteresuotojo asmens valia pagrįsti šioje valstybėje nuolatinį ar įprastinį savo interesų centrą ketinant jam suteikti stabilumą. Gyvenimo atitinkamoje valstybėje trukmė gali būti tik rodiklis vertinant gyvenamosios vietos stabilumą, nes minimali trukmė nėra numatyta (žr. 2010 m. gruodžio 22 d. Teisingumo Teismo sprendimo byloje C-497/10 PPU, *FamRZ*, 2011, p. 617, 51 punktą). Socialinei integracijai, kuri kol kas laikoma trečiuoju elementu, skiriama mažiau dėmesio.
- 44 bb) Teisinėje literatūroje vokiečių kalba teikiama ir kitokia nuomonė – kad sąvokos „nuolatinė gyvenamoji vieta“ aiškinimas siekiant nustatyti tarptautinę jurisdikciją pagal reglamentą „Briuselis IIa“ ir sąvokos „įprastinė gyvenamoji vieta“ aiškinimas siekiant nustatyti kolizines santuokos nutraukimo taisykles pagal reglamentą „Roma III“ negali būti visiškai tapatus dėl to, kad skirtinga šio siejamojo veiksnio abiem atvejais prasmė. Įprastinę gyvenamąją vietą pagal reglamentą „Roma III“ kraštutiniais atvejais netgi galima aiškinti visiškai kitaip nei nuolatinę gyvenamąją vietą pagal reglamentą „Briuselis IIa“ (*jurisPK-BGB*, A. Johanson, 10-as leidimas, 5 punktas dėl reglamento „Roma III“ 8 straipsnio ir 13 punktas dėl reglamento „Roma III“ 5 straipsnio; NK-BGB, K. Lugani, 3-ias leidimas, 10 punktas dėl reglamento „Roma III“ 8 straipsnio ir 47 ir paskesni punktai dėl reglamento „Roma III“ 5 straipsnio; A. Rauscher, G. Helms, *EuZPR/EuIPR*, 4-as leidimas, 19 ir 26 punktai dėl reglamento „Roma III“ 8 straipsnio; T. Helms, *FamRZ*, 2011, p. 1765, 1769 ir 1770). Visų pirma, taikant reglamentą „Roma III“, reikalingas intensyvesnis ryšys su gyvenamosios vietos valstybe nei taikant reglamentą „Briuselis IIa“, kai paprastai siekiama, kad pareiškėjas galėtų pasirinkti iš alternatyvių jurisdikcijos galimybių (*jurisPK-BGB*, A. Johanson, 10-as leidimas, 13 punktas dėl reglamento „Roma III“ 5 straipsnio). Todėl net ir praėjus nemažai laiko sprendimą, ar sutuoktinių įprastinė gyvenamoji vieta, kaip ji suprantama pagal reglamento „Roma III“ 8 straipsnio a ir b punktus, jau yra kitoje valstybėje, galima priimti tik atidžiai įvertinus visas konkrečius atvejo aplinkybes (A. Rauscher, G. Helms, *EuZPR/EuIPR*, 4-as leidimas, 19 punktas dėl reglamento „Roma III“ 8 straipsnio; T. Helms, *FamRZ*, 2011, p. 1765, 1770; taip pat žr. D. Henrich, *Internationales Scheidungsrecht* (Tarptautinė santuokos nutraukimo teisė), 5-as leidimas, 86 ir 87 punktai).

- 45 cc) Pagal reglamento „Roma III“ 14 konstatuojamąją dalį, sutuoktiniams nepasirinkus taikytinos teisės, santuokos nutraukimui turėtų būti taikoma ta teisė, su kuria juos sieja glaudus ryšys, net ir tuomet, kai ji nėra dalyvaujančios valstybės narės teisė. Be to, 21 konstatuojamojoje dalyje nustatyta, kad, siekiant užtikrinti teisinį saugumą ir numatomumą, reglamentu „Roma III“ turėtų būti nustatytos suderintos teisės kolizijos taisyklės, pagrįstos nuoseklių siejamųjų veiksmų, grindžiamų glaudaus sutuoktinių ryšio su atitinkama teise buvimu, skale. Tokie siejamieji veiksniai turėtų būti parinkti taip, kad bylose, susijusiose su santuokos nutraukimu, būtų taikoma teisė, su kuria sutuoktiniai turi glaudų ryšį.
- 46 Tai, kad 14 ir 21 konstatuojamosiose dalyse orientuojamasi į santuokos nutraukimui taikytiną teisę, su kuria sutuoktiniai turi glaudų ryšį, galėtų būti argumentas, patvirtinantis, kad sąvoka „įprastinė gyvenamoji vieta“, vartojama reglamento „Roma III“ 8 straipsnio a ir b punktuose, turėtų būti aiškinama kitaip nei sąvoka „nuolatinė gyvenamoji vieta“, vartojama reglamente „Briuselis IIa“. Taip yra dėl to, kad paprastai sutuoktiniai, persikėlę į kitą valstybę, iškart neturi glaudaus ryšio su jos teise, net jei planuoja ten gyventi neapibrėžtą laiką. Kitaip veikiausiai yra kalbant apie jų kilmės valstybę. Vis dėlto, sutuoktiniams persikėlus į iki tol jiems svetimą valstybę, visų pirma jei jie toliau palaiko intensyvius ryšius su kilmės valstybe, iš principo ta valstybė pirmiausia gali būti tiesiog jų gyvenamoji vieta ir tik po kurio laiko tapti įprastine gyvenamąja vieta.
- 47 Atsakant į klausimą, ar sutuoktiniai jau turi glaudų ryšį su atitinkamos valstybės teise, galėtų būti svarbu ir tai, ar jau yra įvykusi tam tikro lygio socialinė ir šeiminė integracija šioje valstybėje. Teisingumo Teismas sprenddamas dėl nuolatinės gyvenamosios vietos nustatymo taikant reglamentą „Briuselis IIa“ orientavosi į tai, kad nuolatinė gyvenamoji vieta turi būti tam tikros asmens socialinės ir šeiminės integracijos išraiška (2014 m. spalio 9 d. Teisingumo Teismo sprendimo byloje C-376/14 PPU, *FamRZ*, 2015, p. 107, 51 punktas, 2010 m. gruodžio 22 d. sprendimo byloje C-497/10 PPU, *FamRZ*, 2011, p. 617, 47 punktas ir 2009 m. balandžio 2 d. sprendimo byloje C-523/07, *FamRZ*, 2009, p. 843, 38 ir 44 punktai). Šį kriterijų būtų galima taikyti ir apibrėžiant sąvoką „įprastinė gyvenamoji vieta“, vartojamą reglamente „Roma III“ (taip nustatyta ir NK-BGB, K. Lugani, 3-ias leidimas, 54 punkte dėl reglamento „Roma III“ 5 straipsnio, taip pat A. Rauscher, G. Helms, *EuZPR/EuLPR*, 4-as leidimas, 20 punkte dėl reglamento „Roma III“ 8 straipsnio), tik, atsižvelgiant į 14 ir 21 konstatuojamosiose dalyse išreikštus reglamento „Roma III“ tikslus, galėtų būti reikalinga gerokai didesnio lygio socialinė ir šeiminė integracija nei pagal reglamentą „Briuselis IIa“ tam, kad būtų galima patvirtinti įprastinę gyvenamąją vietą pagal reglamentą „Roma III“.

III.

- 48 [Argumentai dėl pareigos pateikti prašymą priimti prejudicinį sprendimą] <...>

<...>

Žemesnės instancijos teismai:

2022 m. sausio 26 d. *AG Tempelhof-Kreuzberg* (Tempelhofo-Kroicbergo apylinkės teismai) sprendimas Nr. 152 F 8176/21

2023 m. vasario 27 d. *KG Berlin* (Berlyno aukštesnysis apygardos teismai) sprendimas Nr. 3 UF 33/22

<...>

DARBINIS VERTINIMAS